

Muhamed Šestanović

ODGOVORNOSTI ZA ZLOČIN GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA I STRATEGIJA NJEGOVE PREVENCIJE

Rezime

Jurisdikcija Međunarodnog suda pravde (ICJ) je, između ostalog, da rješava međudržavne sporove o učešću u planiranju, pomaganju i izvršenju zločina protiv mira i zločina počinjenih u međunarodnim sukobima, a Međunarodnog krivičnog suda (ICC) je da procesuiru i izriče krivične presude pojedincima kao neposrednim izvršiocima zločina počinjenih u međunarodnim i unutrašnjim sukobima. Međutim, zadatak istraživača genocida i drugih zločina je da, primjenom multidisciplinarnih naučnih metodologija, istražuju, pored ostalog, korijene, uzroke, namjere i razmjere počinjenih zločina. Ovaj rad, bar donekle, rasvjetljava pitanja na koja do kraja treba da odgovore istraživači zločina.

Među istraživačima zločina, posebno zločina genocida nad Bošnjacima (iz)vršenog za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, nema pune saglasnosti o korijenu ili korijenima tog zločina. U ovom radu se problematiziraju odgovornosti za zločin genocida nad Bošnjacima i posebno se naglašava da za taj zločin ne mogu biti odgovorni samo pojedini kasapini, mesari, birokrate već i nacionalna kultura iz koje potiču planeri, postrekači i neposredni izvršioци zločina.

Ključne riječi: *zločin, genocid, odgovornosti, kultura, Bošnjaci, strategija.*

PRISTUP PITANJU ODGOVORNOSTI ZA ZLOČIN GENOCIDA

UZADNIH NEKOLIKO GODINA jedna od najčešće korištenih riječi na bosanskohercegovačkim prostorima, iz poznatih razloga, je “genocid”, ali se njeno značenje, kod većine nas, pogrešno razumije. Da bismo kompetentnije mogli raspravljati o **odgovornostima za zločin genocida** mora se, prije svega, imati na umu šta se pod tim pojmom podrazumijeva.

Riječ **genocid** ušla je u svakodnevnu upotrebu. Pri tome se često koristi znatno ekstenzivnije nego što ona znači. Njena “popularnost” uveliko proizlazi iz izrazito snažnog emotivnog naboja kojeg nosi. Postala je kategorija **moralne**, a ne samo **pravne** provenijencije. Reći za nekoga da je počinio genocid znači izreći osobito snažnu moralnu osudu i gnušanje prema počiniocu. Sastavljena je od grčke riječi *genos* (rod ili pleme) i *occidere* (ubiti). Potekla je 1944. godine od poljskog Jevrejina Rafaela Lemkina (Raphael Lemkin 1900.-1959.), a pravno značenje definisano je u *UN Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida* usvojenoj 1948. godine. U međunarodnom pravu, ali i u nacionalnim pravnim sistemima, genocid se tretira kao najteže krivično djelo.

Genocid kao krivično djelo, ali sa brojnim ljudskim i društvenim posljedicama, karakterišu određeni elementi. Napadač vrši planirani napad na neku grupu koja ima bar jednu od sljedećih obilježja njenog identiteta, koji je označava posebnom ili grupom kao takvom: nacionalno, etničko, rasno ili vjersko obilježje. Objekt napada je grupa kao takva, a ne pojedinci, što znači da napadnuta grupa mora imati bar jedan od četiri navedena obilježja koji čini njen identitet. Napad se planira i vrši u namjeri, dakle svjesno i sa predomišljajem, da se potpuno ili bar djelimično istrijebi grupa kao takva kako bi se uništio njen identitet. Za istraživače zločina genocida irelevantan je broj pojedinačnih žrtava napada sa posljedicama fizičkog uništenja. Oni istražuju namjeru (*mens rea i mentalnu spremnost*) napadača da uništi identitet napadnute grupe. Napadač koristi određene radnje napada kojima želi istrijebiti pripadnike određene grupe, sa ishodom uništenja njenog identiteta. Cilj napada je identitet grupe kao takve, rezultat je uništenje njenog identiteta, dok se posljedice napada ogledaju u razmjerama istrebljenja pripadnika grupe. Da bi realizirao genocidnu namjeru, napadač na Bošnjake prvo pokreće mehanizme pokretanja kolektivnog sjećanja

pohranjenog u pojedinačnoj svijesti, intenzivira afirmiranje nacionalne kulture u namjeri da, koristeći historijsko kolektivno pamćenje, izazove, u svom narodu, ekstremni nacionalizam kako bi njime dehumanizirao i denacionalizirao (odnarodio) napadnutu grupu. A ako u toj fazi ne uspije postići cilj (uništenje identiteta grupe), počinje drugu fazu genocida – stavlja u funkciju borbena sredstva i započinje brojna nasilja: masovna i pojedinačna ubistva, nanošenja fizičkih i psihičkih ozljeda, prisilna raseljavanja, prisilna sprečavanja rađanja unutar grupe (sterilizacije, kastracije, prisilno odvajanje supružnika radi sprečavanja biološke reprodukcije i dr.), stavljanja napadnute grupe u uvjete života koji dovode ili mogu dovesti do umiranja ili fizičkog i psihičkog gubitka zdravlja, namjerno onemogućavanje pružanja zdravstvene zaštite pripadnicima napadnute grupe, namjerno sprečavanje zadovoljavanja bioloških potreba, separiranje (odvajanje) djece od roditelja i sl., a sve to u namjeri da potpuno ili djelimično istrijebi pripadnike grupe. Žrtve genocida su svi pripadnici grupe. Zato je broj fizičkog istrebljenja i cjelovitost geografskog prostora na kojima žrtve borave irelevantan za istraživače genocida, ali je relevantan za odmjeravanje kaznenih mjera. Tako je, naprimjer, Međunarodni sud pravde, u tužbi Republika Bosna i Hercegovina protiv Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora), kao reprezentativan genocidni napad na Bošnjake, procesuirao napad izvršen jula 1995. godine na UN “sigurnu zonu u Srebrenici”. Na temelju njihovog zaključka (presude) da je nad Bošnjacima izvršen zločin genocida u Srebrenici, ako se držimo slova i duha značenja pojma “genocid”, možemo, van svake sumnje, zaključiti da je zločin genocida izvršen nad Bošnjacima kao grupom u cjelini. Ovaj sud je dokazao da su Bošnjaci u Srebrenici (dakle grupa kao takva) napadnuti jula 1995. i da je nad njima počinjen genocid što znači da je napadnut bošnjački identitet, a to znači i svi Bošnjaci bez obzira na njihov status i mjesto boravka u vrijeme napada. Sud nije mogao da procesuirao sve napade na Bošnjake od 1992. do 1995. godine (kojih je, preme podacima Armije Republike Bosne i Hercegovine, bilo najmanje 3000), da dokazuje namjere ubistava više od 100.000 civila, više od 1.300.000 protjeranih i ko zna koliki broj nad kojima su vršene i druge brojne krivične radnje. Sudovi se služe reprezentativnim situacijama i događajima na temelju kojih mogu, van svake sumnje, izvoditi zaključke o namjeri, vrsti i karakteru zločina i na temelju toga izricati presude.

Istraživači zločina genocida, odgovarajućom naučnom metodologijom, i sudski istražitelji na svoj način, istražuju rezultate izvršenja genocida: da li je identitet napadnute grupe uništen i posljedice napada (razmjere ili dimenzije istrebljenja žrtve). Istraživanje samo posljedica napada a ne i rezultata (iz)vršenog genocidnog napada nije dovoljno da bi se zaključivalo o zločinu genocida. Nužno je da istraživači genocida istraže *vinost* napadača prema objektu napada. Pod pojmom “vinost” se podrazumijeva subjektivni (mentalni) odnos napadača prema napadnutoj grupi. Planeri, podstrekači i izvršioци napada su znali da će napad na određenu grupu dovesti ili može dovesti do potpunog ili djelimičnog istrebljenja pripadnika napadnute grupe za koju znaju da ima svoj ili nacionalni ili etnički ili rasni ili vjerski identitet. Da bi se realizirala tako specifična namjera – uništenje identiteta Bošnjaka, posebno upotrebom najmonstruoznijih načina nasilja koji su primjenjivani za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992. – 1995., napadači su morali prethodno (Savezna Republika Jugoslavija sa svojim kolaboracionistima – Srpskom demokratskom strankom Bosne i Hercegovine), kao planeri izvršenja genocida, mentalno pripremiti kasapine i mesare, kao neposredne izvršioce genocidne namjere. Ovaj rad treba da, bar donekle, reproblematizira pitanje nosioca ili subjekta odgovornosti za zločin genocida. Da li su za genocid nad Bošnjacima odgovorni samo kasapini, mesari, posmatrači, birokrati, naredbodavci i žrtve ili i kultura iz koje oni potječu?¹

PITANJE ODGOVORNOSTI ZA ZLOČIN GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA

Postoje li neke naznake ili simptomi koji ukazuju da bi se u do- gledno vrijeme na određenom prostoru i nad određenom grupom kao takvom mogla desiti rasprostranjena krvoprolića praćena zvjerstvima u kojima bi mogao biti (iz)vršen i najteži zločin – zločin genocida? Da

¹ Za potrebe ovog rada, iz najšireg značenja pojma “kultura”, koriste se značenja koja se odnose na pojam “nacionalna kultura”, u koju Bratoljub Klaić u *Rječniku stranih riječi* ubraja: tradiciju, moral, običaje, jezik, umjetnost, književnost... Ja bih ovom dodao politiku, ideologiju, mitologiju i religiju, što integralno formira, unutar grupe kao takve, određeni način mišljenja i ponašanja.

Socijalni psiholog Nikola Rot pod pojmom “kultura” podrazumijeva “način regulisanja života i norme ponašanja koji su određujući izvori socijalizacije, djeluju kontinuirano od rođenja do smrti na svakog pojedinca” pripadnika odedene grupe kao takve. (Nikola Rot; OSNOVI SOCIJALNE PSIHOLOGIJE, Beograd, 1983., str. 128.)

li takve naznake, ako postoje, treba tražiti u birokratiziranim osobama i pojedincima sa kriminogenim potencijalima i kriminalnom prošlošću ili, pak, u nacionalnoj kulturi kojoj oni pripadaju? Pitanje korijena zločina genocida još nije dovoljno rasvijetljeno.

Koristeći atribucijska razmišljanja i istraživanja odgovornosti za činjenje najtežeg krivičnog djela koje čovječanstvo poznaje – zločin genocida, jedni izvode zaključak da se u pojedincima nalazi poriv za zlom, a drugi da se taj korijen zla nalazi u nacionalnoj kulturi kojoj ti zločinci pripadaju.

Analiza brojnih teorija, koje je sakupio američki sociolog Lukas, pokazuje da se po tom pitanju još nalazimo u zbrci, da naučna misao još luta u traganju za odgovorom na to pitanje.

Danas se u atribucijskim teorijama uglavnom susreću dva pravca tumačenja korijena geneze i uzroka zločina iz čega se i mogu izvoditi zaključci o subjektima ili nosiocima odgovornosti za njihovo činjenje.

Da bi objasnili zločinačko ponašanje pojedinaca, većina psihoanalitičara analizira ranije internalizirana pojedinčeva, ali i kolektivna iskustva koja su potisnuta i pohranjena ispod pojedinčeve svijesti i “čekaju” da, određenim podražajima, budu “pozvana” ili “povučena” iz tog “skladišta” pamćenja. Takav psihički materijal, koji je stvaran u odnosima pojedinca sa drugim ljudima, Bogom, kosmosom i kulturom naroda kojem pripada, švicarski psihoanalitičar Jung naziva *arhetipom*. Arhetip je čovjek kojim u dobroj mjeri upravljaju kolektivna iskustva, naslijeđene dispozicije koje se očituju u pojedinčevoj podsvijesti i postaju “operativne” uvijek kada nekome zatrebaju. Zato je, smatra Jung, arhetip prototip kulture kojoj pojedinac pripada. On je osnovna strukturalna i dinamična jedinica kolektivnog nesvjesnog. Tokom svojih putovanja i istraživanja širom svijeta, Jung se uvjerio da među svim narodima postoji kolektivno nesvjesno kao simboli njihove kulture. Jung je još 1933. godine u Njemačkoj govorio da *nacionalsocijalizam od Nijemaca stvara arhetipove koje će upotrijebiti za činjenje teških zlodjela koja će se uskoro dogoditi*.

Ne navodeći druge brojne socijalne psihologe, sociologe kulture, antropologe i druge² koji su pisali o značaju utjecaja socijalnih okolnosti na pojedinčevu i kolektivnu svijest i(li) kulture naroda na svijest i pona-

² Margaret Mid; Vajting; Bejtson; Bejkn; Tomas Džosef; Linton i Kardiner, Erih From; Geror i Rikman; Inkes i Levinson; te mnogi drugi istraživači koji su istraživali povezanost kulture i pojedinčeve ličnosti i uticaju te kulture na njegovo ponašanje.

šanje pojedinaca, u psihologiji onih zločinaca koji odlučiše, isplaniraše i (iz)vršiše zločin genocida možemo naći da su to one individue u kojima je internalizirana *mens rea* sa mentalnom spremnošću da čine zločin genocida. Najčešće to rade vođeni emocijama i u interesu i za potrebe određene kulture. Još su davna Le Bonova (1895.) istraživanja pokazala da je ponašanje mase povezano sa mehanizmom emocionalne zaraze koja pojedinačno ponašanje čini infantilnim, primitivnim u odnosu na njegov stvarni razum.

Nisu i ne mogu biti za počinjeni genocid odgovorni samo neki konkretni “*kasapini, mesari, posmatrači, naredbodavci i žrtve*” kako se izrazi Ron Roberts, istraživač genocida na Univerzitetu u Kingstonu, već i kultura kojoj pripadaju ti kasapini, mesari, planeri, naredbodavci, birokrate i žrtve. Učesnici u genocidu ne dijele individualnu odgovornost kulture, već baš njenu logiku koja se izražava kroz kolektivne reprezentacije. Zbog toga smatram da je svaki pravni sistem, pa i politika koja ga podržava i kontrolira, koji je usmjeren samo na pojedinačnu odgovornost za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, a posebno za zločin genocida, pravo bez pravičnosti. Jasno je da se narodu koji pripada određenoj kulturi iz koje se generira zločin genocida ne mogu izreći zatvorske kazne, ali se mogu izreći javne osude i društvene i materijalne sankcije. Takav mandat treba da ima ne samo Međunarodni sud pravde već i Međunarodni krivični sud. Neki od eksperata koji su svjedočili pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (ICTY) u Hagu govorili su o odgovornostima za zločine počinjene u vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i druge ratove koje je pokrenuo Slobodan Milošević. Primjera radi, Ton Zvan (Ton Zwaan), profesor u Centru za izučavanje holokausta i genocida na Univerzitetu u Amsterdamu, koji je svjedočio pred Pretresnim vijećem ICTY u predmetu Tužilac protiv Slobodana Miloševića, govorio je o odgovornosti srpske ideologije za stvaranje konteksta za genocid. Prema iskazu navedenog eksperta, srpska ideologija (kultura) je odigrala vodeću ulogu u procesima koji su srpski narod odveli na put u genocid, uključujući razne oblike ekstremnog nacionalizma koji dehumanizuju ciljnu grupu (Bošnjake kao žrtvu genocida), koristeći historijsko pamćenje srpskog naroda. Slobodan Milošević (sa ulogom birokrate u politici izvršenja zločina, kojeg označiše balkanskim kasapinom) je samo znalački iskoristio kolektivno historijsko pamćenje srpskog naroda i njegovu podaničku psihologiju koja je stvarana u kulturi srpskog naroda kroz

njegovu historiju, a posebno u periodu Otomanskog carstva. Povoljne historijske okolnosti koje su se pojavile krajem XX stoljeća, spojene sa kulturom srpskog naroda kojoj je ovaj birokrata pripadao, te snažnom propagandom stimuliranja da se iz pojedinčeve podsvijesti “povuče” kolektivno pamćenje historije srpskog naroda, posebno iz perioda turskog osvajanja Balkana, radi rekonformiranja naroda kako bi postao birokratov podanik koji je poslušno pošao u jedanaesti genocidni napad sa namjerom da potpuno ili djelimično istrijebi Bošnjake.

Ako je za genocid, kako smatraju brojni istraživači, odgovorna logika kulture kojoj neki kasapini, mesari, planeri, naredbodavci, birokrate pripadaju, onda za to najveće čovjekovo i društveno zlo koje se zove genocid nema oprosta. Za genocid nema oprosta bez obzira kojim i kakvim atribucijama bi neko želio da objasni njegov korijen. Genocid je jedino zlo koje ne smije biti zaboravljeno niti oprosteno. *Ko zaboravi na zločin postaje njegov saučesnik* (Volter). Teži zločin od svakog drugog je zaboraviti i negirati ga. Negiranje genocida treba ustoličiti u pravne propise Bosne i Hercegovine kao krivično i kazneno djelo kako je to u svim drugim normalnim državama, a educirati narod koji je žrtva genocida da shvati i prihvati da je zaborav i oprost za genocid žrtvina sramota, grijeh i, što je još gore, samozločin.

Nažalost, nekim autorima teorijskih reprezentacija koje zlo vide u pojedincima, ali i tužiocima i sudovima je primarno da utvrde koji su pojedinci bili balkanski kasapini, mesari, posmatrači, žrtve i birokrate, kao i njihovu ekstrizičnu motivaciju da počine teške zločine, a ne i zašto su (iz)vršili te zločine, a pogotovo zašto su ti kasapini, mesari, posmatrači i birokrate postali zločinci, a žrtva žrtvom.

Indikativna je, naprimjer, reakcija javnosti, ali i nekih kvaziistraživača genocida, na jedan izvještaj Komisije UN (Ujedinjenih naroda) u kojem je navedeno da su u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine od ukupnog broja zločina 90% počinili pojedinci iz srpskog naroda, 6% pojedinci iz hrvatskog naroda i 4% pojedinci iz muslimanskog naroda. Taj izvještaj je poslužio onima koji su planirali i odobravalali te zločine, ali i kvaziistraživačima da, skoro horski poviču: *Eto, vidite, pojedinci iz sva tri naroda su činili zločine i sada treba da te zločine zaboravimo i gradimo budućnost kao dobre komšije*. To je izraz želja zločinaca da se zataškaju zločini ili bar da se minimiziraju kako bi se zaboravili da bi se što prije krenulo u dvanaesti genocidni napad na Bošnjake. Reći samo da su sva tri naroda činili zločine a ne izvršiti naučnu analizu korijena, uzroka,

prirode ili karaktera tih zločina je kvazinaučni pristup interpretaciji zločina. Kvaziistraživače ne zanima priroda ili karakter zločina, već njegova dimenzija (razmjera) i identiteti zločinaca koji zločin počinise, a ne i korijen zločina u kojem se nalazi odgovor zašto ti kasapini, mesari, birokrate i posmatrači počinise taj najteži zločin kojeg međunarodno i nacionalno pravosuđe poznaje. Genocid je najozbiljnija društvena pojava. Zato njegova suština nije u broju i razmjerama (broju počinilaca i broju žrtava) već u njegovom karakteru i korijenu (izvoru). Težina zločina se ne sagledava samo u njegovim rezultatima ili razmjerama ili njegovoj rasprostranjenosti već i u njegovom načinu (iz)vršenja, u namjerama planera i njihovoj vinsti i mentalnoj spremnosti neposrednih izvršilaca da na terenu provode ono što se od njih traži i pri tome da ono što na terenu čine smatraju to opravdanim. Kvaziistraživači i falsifikatori historije ne znaju da za teške zločine počinjene u ratnim sukobima, kojima su prekršene brojne odredbe međunarodnog humanitarnog prava, treba istraživati i analizirati nastanak *mens rea* (namjere i mentalne spremnosti napadača da počinie tako teške zločine na terenu). Odgovornost za nastanak *mens rea* kod znatnog broja srpskog naroda, koji su planirali, podsticali i na terenu počinili ne samo najveći broj svih oblika zločina već po načinu izvršenja su bili najvarvarskiji i najzvjerskiji, pripada srpskoj nacionalnoj kulturi, zasnovanoj, prije svega, na kolektivnom, podsvjesno izgrađivanom, ideologiji libersrauma, mitologijama, nereálnom veličanju srpskog naroda kao "nebeskog naroda", na strahovima vječite ugroženosti za koju smatraju da će je se riješiti realizacijom projekta "Velika Srbija" u koju će "ugurati" sve Srbe.

"Muslimanski zločinci", neovisno od toga što su znatno malobrojniji, što je broj žrtava njihovih zločina znatno manji u odnosu na zločine koje počinise druge dvije "strane u sukobu" (koje, pored brojnih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, ratnih zločina počinise i zločin protiv mira - agresiju), nastali su u nužnosti odbrane jedine im države Republike Bosne i Hercegovine, svojih porodica, svog imetka i svog nacionalnog, etničkog i vjerskog identiteta. Dakle, zločini koje počinise "sve tri strane u sukobu" za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu imaju sasvim različit korijen, karakter, izvor i prirodu. Zato su istraživači genocida i drugih teških zločina obavezni ne samo da prebrojavaju žrtve i zločince već da istražuju izvore, korijene, namjere, načine izvršenja a potom i dimenzije (razmjere) počinjenih zločina.

U takvim nastojanjima, kao što sam već istakao, ima i kvazinaučnih pokušaja da se objasne korijeni zla. Tako je, naprimjer, potpuno neodrživa teza zločinke Biljane Plavšić koja je u novosadskom magazinu "Svet", od 6. septembra 1993., napisala: "Muslimani su genetski kvaran materijal koji je prešao iz islama. I, sad, naravno iz generacije u generaciju se jednostavno taj gen kondenzuje. Postaje sve gori i gori. Izražava se jednostavno. Diktira način razmišljanja i ponašanja. To je u genima Muslimana već usađeno". Ova zločinka, koja je godinama udubno živjela od svojih profesorskih predavanja iz oblasti bioloških nastavnih disciplina na Univerzitetu u Sarajevu, trebala bi bolje da zna kako se geni prenose iz organizma u organizam i kako se istražuje njihova povezanost sa sociopsihološkim karakteristikama određene grupe. Međutim, patološka mržnja prema Bošnjacima koji istina nose u sebi, pored ostalih, i obilježje islama, je ovoj profesoricu, zločinki, iskrivila njene "naučne" spoznaje o genetici.

Strategija prevencije ponovnog genocidnog napada na Bošnjake

Neki istraživači genocida iznose podatak da je nad Bošnjacima, u zadnja dva stoljeća, (iz)vršeno jedanaest napada sa genocidnom namjerom i to prevashodno od (iz)vršioca oličenog u velikosrpskoj ideji *libensrauma* i ostvarenja projekta "Velika Srbija" kojim se, pored ostalog, planira istrebljenje Bošnjaka, kao načina konačnog rješenja njihovog pitanja na prostoru zamišljene "Velike Srbije". Smatram da se radi o jednom te istom genocidu ali vršenom u diskontinuiranom vremenu, u prekidima napada ali sa istom namjerom. Pred samu agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu kojom se, pored ostalog, imala namjera da se i jedanaesti put pokuša istrijebiti Bošnjake, jedan od predstavnika srpskog naroda Radovan Karadžić, predsjednik SDS-a (Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine), javno je ukazivao na brzi nastavak genocida. Obraćujući se poslanicima Skupštine Republike Bosne i Hercegovine, u predvečerje tada već dobro pripremljene agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, ovaj haški optuženik za genocid i druge zločine je poručio: "...Nemojte misliti da nećete odvesti Bosnu i Hercegovinu u pakao a muslimanski narod u nestanak, jer muslimanski narod ne može da se odbrani ako rata bude ovdje".³ Od brojnih verbalnih prijetnji

³ Norman Cigar, GENOCID U BOSNI – POLITIKA ETNIČKOG ČIŠĆENJA, Sarajevo, 1998., str. 47-48.

čelnika srpskog naroda upućenih Bošnjacima – bosanskim muslimanima da će nestati, najsablasnije odjekuje Karadžićeva prijetnja, kojom najdirektnije poručuje Muslimanima da upravo započinje jedanaesti nastavak genocida: “Oni (Muslimani-prim. M. Š.) moraju da znaju da oko Sarajeva ima 20.000 dobro naoružanih Srba i da će Sarajevo biti karakazan. Da, karakazan u kome će izginuti 300.000 Muslimana... Taj narod će nestati sa lica zemlje... Za dva-tri dana Sarajevo će nestati i bit će 500.000 mrtvih. Za mjesec dana u Bosni i Hercegovini će nestati Mulimani... U jednom mjesecu Muslimani će biti uništeni u Bosni i Hercegovini...”⁴

Ako Bošnjaci ponovo zaborave i na jedanaesti nastavak genocida, koji je bio najbrutalnije izveden, ponovo će se naći u užasno teškoj situaciji. Historija kao “učiteljica života” ih mora osposobiti da predviđaju svoju budućnost. Svrha historije nije samo da nas uči o prošlosti, kakva nam je prošlost bila i da nam tu prošlost objašnjava, već da nam pomogne da iz poznavanja prošlosti predviđamo budućnost. Izgleda da je Bošnjacima, kako napisao Meša Selimović u romanu *Derviš i smrt*, “...sila dosadila i od nevolje su stvorili vrlinu, postali plemeniti od prkosa.”

Planerima i izvršiocima genocida nad Bošnjacima jako je stalo da zataškaju ili minimiziraju zločine počinjene od 1991. do 1999. godine na prostorima bivše Jugoslavije time što skoro u horu govore da su svi narodi, u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije, činili zločine. Riječ je o namjeri takvih ideologa i kvaziistraživača da izbrišu tragove sjećanja na zločine i na žrtve tih zločina da bi što skorije mogli započeti sa dvanaestim nastavkom potpunog istrebljenja Bošnjaka.

Čim je Deytonskim sporazumom prestalo ubijanje topovima, odmah je počelo ubijanje sjećanja na zločine. To je Primo Levi nazvao “objavom rata protiv sjećanja”. Ta Levijeva sintagma me je podsjetila na onu poznatu Himlerovu izjavu koja se odnosila na likvidaciju poljske inteligencije. Himler kaže: “Ovo morate čuti, ali odmah zaboraviti”. Stara engleska poslovice upozorava: “Prevariš li me jednom, neka te je sram, prevariš li me drugi put neka me bude sram.” Bošnjaci su već jedanaest puta prevareni. Narod koji gubi kolektivno pamćenje gubi i svoj identitet. Ako izgubite sjećanje na zločin koji je izvršen nad vama,

⁴ ICTY, Predmet: Br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV RADOVANA KARADŽIĆA, PRETRESNO VIJEĆE, UVODNA RIJEČ TUŽIOCA OD 28. 10. 2009. (Genocidne namjere prema Muslimanima Radovan Karadžić je izrekao i u razgovoru sa Momčilom Mandićem, Vidi: magazin “Dani”, 14. 2. 2003.).

lakše ćete oprostiti onome ko je to počinio. Oprost žrtve za počinjeni genocid nije ništa drugo nego licemjerstvo. Svi drugi napadi, uvrede, povrede, nasrtaji mogu biti oprosteni, izuzev genocida. Žrtve genocida bi možda i mogle oprostiti počiniocima tog najtežeg zločina ako je on produkt mentalne poremećenosti neposrednih (iz)vršilaca: kasapina, mesara, posmatrača, birokrata, naredbodavaca, ali ne i kulture iz koje ti neposredni (iz)vršioци potječu. Nacionalnoj kulturi iz koje se generira zločin se ne može oprostiti.

Naša saznanja o počinjenom genocidu postoje upravo zato što oni koji su ga preživjeli nisu šutjeli i zbog toga što su jedni bili neumorni u svojim naporima da stradanja zapisuju u vrijeme kada su se dešavala, a drugi da marljivo istražuju ono što nije zapisano. Događaji koji nisu zapisani nestaju iz historije. Mula Mustafa Bašeskija nam je ostavio jednu mudru poruku: *“Ono što nije zapisano nije se ni desilo”*.

S obzirom da je genocid sastavni dio historije Bošnjaka, a u nastojanju da se to najveće društveno zlo koje ih prati zadnja dva stoljeća prekine, potrebno je utvrditi punu istinu (korijene, uzroke, ciljeve i razmjere) genocida. Spoznaja istine će utjecati na svijest i moral moćnika koji mogu spasiti čovječanstvo od tog najvećeg društvenog zla. Sadašnje i buduće generacije moraju iz dosadašnje historije genocida, a u interesu cijelog čovječanstva, izvući historijsku pouku i poruku o potrebi razvijanja i ujedinjavanja svih antifašističkih snaga, bez obzira na nacionalnu, etničku, vjersku, rasnu, ideološku i svaku drugu pripadnost i opredjeljenost. To je najvažniji zadatak u strategiji prevencije zločina genocida koja ujedno vodi oporavku žrtava.

Obaveza istraživača genocida, ali ne samo njih, kako to poruči nobelovac Eli Vizel, je *da govore u ime žrtava, podsjećaju na njihove patnje i suze i potiskuju strah od zaborava*. Sveti je zadatak da preživjeli svjedoci zvjerstava i zločina počinjenih nad nedužnima govore istinu i razotkrivaju falsifikate, laži i obmane o genocidu i drugim oblicima teških zločina. Nijedna preživjela žrtva, ni njeni potomci, ne smije zaboraviti na one zločine koji su počinjeni krajem XX vijeka. U suprotnom, izdajnici smo svih žrtava koje to postaje u brutalnoj agresiji nad Republikom Bosnom i Hercegovinom.

Imajući u vidu činjenicu da je velikosrpska ideologija i praksa još uvijek prisutna kao i, najblaže rečeno, idolentni stav Evrope prema Bošnjacima kao autohtonom evropskom narodu i žrtvi zločina genocida na kraju XX stoljeća, jedini mogući spas Bošnjaka od ponovnih napada

nad njima jeste da jačaju i razvijaju državu Bosnu i Hercegovinu, kao zajednicu ravnopravnih naroda i građana koji u njoj žive. Stoga je krajnje vrijeme da Bošnjaci shvate značaj opasnosti velikosrpskog i velikohrvatskog projekta, bez obzira gdje žive i da daju svoj doprinos u održanju, razvoju, jačanju i prosperitetu jedine im države Bosne i Hercegovine.

Samo jaka i demokratska država Bosna i Hercegovina, kao matica Bošnjaka, i osviješćeni Bošnjaci kao žrtve genocida, mogu biti sredstvo odvratanja od ponovnog napada na njih ■

Muhamed Šestanović

ACCOUNTABILITY FOR THE CRIME OF GENOCIDE AGAINST BOSNIACS AND STRATEGIES FOR ITS PREVENTION

Summary

Jurisdiction of the International Court of Justice (ICJ) includes, inter alia, disputes between states related to participation in the planning, aiding and execution of crimes against peace and crimes committed in international conflicts, and the International Criminal Court (ICC) prosecutes and delivers criminal sanctions against individuals as direct perpetrators of crimes committed in international and domestic conflicts. However, the task of a genocide researcher is supposed to use multidisciplinary scientific methods and to investigate, among other things, **the roots, causes, intentions and proportions** of the crimes committed. This paper attempts to shed some light on issues that should be answered by those who research such crimes.

Researchers who investigate crimes, particularly the crimes of genocide committed against Bosniacs during the aggression against the Republic of Bosnia and Herzegovina do not agree fully on the root or roots of that crime. This paper considers the issue of accountability for the crime of genocide against Bosniacs, emphasizing that the responsibility cannot rest with individual butchers and bureaucrats and the national culture that the planners, the instigators and the perpetrators originated from.

Key words: crime, genocide, accountability, culture, Bosniacs, strategy.